

KUZEY-SURİYE'DE GÖRÜNEN İLK TÜRK EMİRİ HAN-OĞLU HÂRUN

ALİ SEVİM

Selçuklular'ın bir devlet kurmalarını sağlayan ünlü *Dandanakan* meydan savaşından (23 Mayıs 1040) sonra ilk *Selçuklu* fetih ve genişleme eylemleri, özellikle batı yönünde, büyük bir gelişme göstermiştir. Bu cümleden olarak, gerek ilk *Selçuklu* Sultanı Tuğrul Bey'in, gerekse *Selçuklu* prens ve emirlerinin *Rey* ve *İsfahan* bölgeleriyle *Azerbaycan* ve *Errân* ülkelerinden sonra *Bizans* egemenliğindeki *Anadolu*'ya da akınlara girişmeleri sonucunda bu ülkedeki *Selçuklu* askerî harekâtı *Malatya* ve *Sivas* kentlerine değin uzatılmış oldu. Önceden hazırlanan planlar uyarınca yürürlüğe konan bu istilâ ve fetih hareketlerine katılan *Selçuklu* emirlerinden bazıları, çeşitli nedenlerle, XI. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak buyrukları altında bulunan atlı kuvvetlerle, *Mısır - Fatımî* devletinin egemenliğindeki *Suriye* ve *Filistin*'e inerek bu ülkelerin fethinde ve daha sonra burada kurulan *Selçuklu* devletinin temellerini atmada önemli roller oynamışlardır. Kaynaklarda verilen bilgilere göre, *Suriye* ve *Filistin*'e ilk *Türk* girmelerini yapan belli-başlı emirler, Han-oğlu Hârun, Kurlu, Atsız, Şöklü, Afşin ve Sunduk (ya da Sandak)'tur. Biz bu küçük araştırmamızda, yalnızca, *Kuzey - Suriye*'ye "*İlk Türk Girişi*"ni temsil eden Han-oğlu Hârun'un siyasal ve askerî eylemlerinden söz edeceğiz.

Suriye'ye ilk *Türk* girişi, Han-oğlu Hârun'un¹ buyruğu altındaki *Türkmen (Oğuz)* atlılarıyla birlikte *Halep* bölgesine gelmesiyle

¹ Bu ad, Azîmî, Muhammed b. Ali, *Tarih* (Kara Mustafa Paşa Ktp. Nr. 398, 180 b), Sıbt b. el - Cevzî, *Mir'âtü'z - zaman fî Tarihi'l - âyân* (*Selçuklular* kısmını yay. A. Sevim, Ankara 1968, s. 122), Aynî, Bedrüddin Mahmud, (*İkdü'l - cumân fî Tarihi ehli'z - zemân*. Topkapu Sarayı III. Ahmed Ktp. Nr. 2912, XXI, 166b), İbnü'l - Esir, *el - Kâmil* (Beyrut 1966, C. J. Tornberg tıpkı basımı, X, 233) ve İbnü'l - Adîm (*Bugyetü't - taleb fî Tarihi Haleb*. A. Sevim yay. Ankara 1976, s. 55; ayn. Müell. *Zübdetü'l - Haleb min Tarihi Haleb*. Yay. S. ed - Dehhân, Dımaşk 1951-1968, I, 294)'de İbn Hân olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte İbnü'l - Adîm'in *Zübdetü'l - Haleb* adlı eserinde (I, 294, not 4) belirtildiğine göre,

başlar². Ünlü *Halep* tarihçisi Kemâlüddin İbnü'l-Adîm'de bulunan bir kayda göre, adı belirtilmeyen bir *Türk* hükümdarının³ oğlu olan Hârun, babasına kızarak ondan ayrılmış⁴, *Azerbaycan* üzerinden, *Anadolu*'daki *Selçuklu* askerî harekâtını yöneten prens ve emîrlar arasında, *Selçuklu* hizmetinde olarak, beraberinde bulunan bin atlı⁵ ile birlikte *Diyarbakir* bölgesine gelmiştir⁶. Bu sıralarda *Diyarbakir* bölgesi⁷ *Kürt* asıllı *Mervan - oğulları* beyliğinin⁸ yönetiminde idi. Bu ailenin *Âmid* hâkimi emir Saîd'in ölümü üzerine, kent

bu eserin müstensihî, İbn Han'ı İbn Hâkan olarak düzeltmiştir. Fakat eserin yayıncısı, metinde daima İbn Han'ı tercih etmiştir. Bütün bunlarla birlikte yine *Zübdetü'l - Haleb*'in bir yerinde (II, 9) İbn Han'ın adı "Melik Hârun" olarak kaydedilmiştir.

² Hârun'un *Suriye*'deki eylemleri hakkında ayrıntılı bilgi veren İbnü'l - Adîm, "Bu, (yani Hârun'un *Suriye*'ye gelişi) *Suriye*'ye ilk *Türk* girişi idi" (*Zübdetü'l - Haleb*, I, 295) demek suretiyle bunu özellikle belirtmiştir.

³ Görüldüğü üzere, adı ilgili hiç bir kaynaktan belirtilmemiş olmasına karşın, M. H. Yınanç (*Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, I. Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 60), kaynak göstermeksizin bu hükümdarın *Türkistan Hâkanı Tamgaç Han* olduğunu ifade etmiştir.

İbnü'l - Adîm'in (*Zübdetü'l - Haleb* I, 294), Hârun'un "Bir *Türk* hükümdarının oğlu" olarak belirtmesi yanında, Sıbt'ta (S. 122) "*Emtrü'l - Guzz*" ve "*Türkmanî*", İbnü'l - Esîr'de (IX, 233) "*Türkmanî*" ve İbnü'l - Kalânisi'de (*Zeylü Tarihi Dimaşk*, Yay. H. F. Amedroz, Leyden 1908, s. 93) ise "*et - Türkî*" olarak vasıflanmıştır.

⁴ *Zübdetü'l - Haleb*, I, 294.

⁵ *Zübdetü'l - Haleb*, göst. yer., Sıbt, s. 122.

⁶ Göst. Yerler.

⁷ *Diyarbakir* bölgesi ortaçağlarda, *Âmid* (eski çağlarda *Amida*, *Selçuklular* devrinde *Kara - Âmid*), *Meyyâfârikîn* (*Silvan*), *Erzen* ve *Mardin* kentleriyle *Siirt*, *Hısnı Keyfa* (*Hasankeyf*), *Düneyisr* (*Koçhisar = Kosar köyü = Kızıltepe*), *Maden*, *Gülcök*, *Atak*, *Ergani*, *Çermik*, *Savur*, *Cizre* vs. gibi otuza yakın kaleyi içine almakta idi [Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Şeddâd, *el - A'lâkü'l - hazîre fî Zikri Ümerât'ş - Şam ve'l - Cezîre* (Tübingen Üniv. Ktp. Nr. 9800), 43b vd.; İA. "*Diyarbakir*" mad.].

⁸ Bu beyliğin tarihi ile ilgili bir araştırma için bk. H. F. Amedroz, *The Marwanid Dynasty at Mayyafarikin in the tenth and eleventh centuries* (JRAS 1902-1903), s. 785-812, s. 123-154.

Bu sülâlenin en önemli kaynağını oluşturan İbnü'l - Erzak'ın *Tarihi Mayyâfârikîn ve Âmid* adlı eserinin bu aile ile ilgili bölümü Prof. Dr. Bedevî Abdüllatif Avad tarafından "*Tarihü'l - Fârikî, ed - Devletü'l - Mervâniyye* (Kahire 1959)" adıyla yayımlanmıştır. Bu yayım hakkında bk. A. Sevim, VI. Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961), *Bildiriler* (Ankara 1967), s. 174-196. Prof. B. A. Avad'ın yayımladığı metin, Mehmed Emin Bozarslan tarafından pek çok çeşitli yanlışlarla Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 1975).

ilerigelenleri, oğlunu *Mervanlı* tahtına oturtmuşlarsa da onun küçük yaşta olması dolayısıyla emirliğin yönetimini kent kadısı Ebû Ali b. Bagal üzerine almıştır. Bununla birlikte emir Saîd'in kardeşi *Meyyâfârikîn* (*Silvan*) emiri Nizamüddele Nasr'ın *Âmid*'i ele geçirmesinden kaygı duyan kadı Ebû Ali, bu sıralarda *Diyarbakir* bölgesinde bulunduğunu gördüğümüz Hârun'u yardıma çağırır ve böylece, Nasr'ın girişmesi muhtemel bir harekâtına karşı daha kuvvetli bir duruma geçmiş oldu. Fakat öte yandan, *Âmid*'i de kesinlikle kendi egemenliğine almak isteyen Nasr, kardeşinin dul karısını evlenme ve para vadi ile ikna ettikten hemen sonra Ebû Ali'nin yönetimindeki *Âmid* üzerine yürümüştür. Durumun ciddiyetini anlayan Hârun, sür'atle *Âmid*'den uzaklaşmış ise de yolda kalabalık *Arap Temim - oğulları*⁹ kabilesinin saldırısına uğramış ve onlar tarafından tutsak alınmıştır¹⁰. Kaynaklarda anlatılan ve sonradan cereyan eden olaylar zincirinden anlaşıldığına göre, *Temim - oğulları* kabilesinin tutsaklığından kurtulan Hârun, buyruğundaki *Türkmen* atlılarıyla *Diyarbakir* bölgesinin güneyindeki *Bizans uçları*'nda (*sugûr*)¹¹ gaza amacıyla akınlara başlamıştır. Öyleki, bu akınları durdurmada güçlük çeken uçlardaki kent halkı, Hârun'un istediği mal ve paraları vermek suretiyle onunla anlaşma yapmak zorunda kalmakta idi. Hattâ *Bizans* İmparatoru Konstantin X. Dukas, Hârun'un, *Bizans* topraklarına yapmakta olduğu akınları durdurmak için, onu *Bizans* hizmetine geçmeye ikna etmiş ve böylece uç bölgelerine akınlara yapan öteki *Selçuklu* birliklerine karşı kullanma denemesinde bulunmuştur.

⁹ Büyük *Mudar* kabilesine bağlı olan göçebe *Temim* kabilesinin yurtları, *Arabistan*'ın doğu bölgesinin büyük bir kısmı ile, aşağı - yukarı bütün *Necd*'i, *Bahreyn* ve *Yemâme*'nin bir bölümünü kapsamakta idi ki, sınırları güneyde *Dehâ* bozkırlarına, kuzeyde ise *Fırat* ırmağı kıyılarına dek uzanıyordu. Genel bilgi için bk. İA. "Temim" mad.

¹⁰ Hârun'un *Diyarbakir* bölgesindeki eylemleri hakkında bilgi veren tek kaynağımız olan Sıbt'daki kayıtlar pek tatmin edici değildir. Bin *Türkmen* atlısına sahip olduğu belirtilen Hârun'un *Temim - oğulları* kabilesi ile savaşmamış olması bizzat olanak dışı görünmektedir. Aksi halde onun, ancak birkaç yakını ile *Âmid*'den ayrıldıktan sonra tutsak alınmış olabileceği düşünülebilir.

¹¹ *Arap* kaynaklarında *sugûr* (tekili *sagr* = ثغر uç, uçlar = ثغور), adıyla kaydedilen *Arap - Bizans* sınır bölgeleri hakkında ayrıntı için bk. M. H. Yınanç, adigeç. Esr., s. 26 vd. E. Honigmann, *Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches*. Bruxelles 1935. Türkçe Çev. Fikret Işıltan, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*. İstanbul 1970; İA. "Sugûr ve Avâsım" maddeleri.

Bununla birlikte Hârûn'un, *Bizans* topraklarına birkaç akın yapmasına karşın imparator'un, uç bölgelerini-kısmen de olsa-savunma amacıyle, onu *Bizans* hizmetinde tutmakta fayda gördüğü anlaşılmaktadır¹². Böylece Hârûn, *Bizans* uç bölgelerinin savunmasında görev yapmakta iken, *Halep Mirdas - oğulları* beyliği tahtında bulunan ve fakat tahtın öteki müddeisi ve özellikle *Arap Kılâb-oğulları* kabilesinin bir kısım kuvvetlerine sahip olan yeğeni emîr Mahmud'un *Haleb'e* karşı herhangi bir saldırısından ciddî olarak kaygılanan Esedüdevle Atiyye tarafından yardıma çağrıldı¹³. Çağrışı derhal kabul eden Hârûn, atlılarıyla birlikte uç bölgesinden ayrılıp *Halep* yörelerine gelerek kentin *el-Hâzır* semtine konmuştur. Sıbt b. el-Cevzî'deki bir kayda göre¹⁴, emîr Atiyye, Hârûn ve atlılarının çeşitli giderleri için, her ay 11 bin altın vermeyi kabul etmiştir (H. 456/57 = 1064/65)¹⁵.

Hârûn ve *Türkmenlerinin*, başka bir deyimle *Arap* olmayan bir zümrenin, emîr Atiyye'nin müttefiki olarak *Haleb'e* gelmesi, *Kuzey - Suriye'de*, özellikle *Halep* bölgesinde, cereyan eden olaylarda daima önemli roller oynayan kalabalık *Kılâb - oğulları* kabilesi üzerinde hiç kuşkusuz Atiyye aleyhine olumsuz bir etki yapmış olmalıdır. Nitekim kendi siyasal emelleri yanında, bu durumdan faydalanmasını bilen *Halep* tahtının öteki müddeisi Mahmud, çok sayıda *Kılâb - oğulları* kabilesi kuvvetleriyle *Haleb'e* yürümüş, fakat özellikle Hârûn'un kenti başarılı bir biçimde savunması sonucunda geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu yenilgi üzerine Mahmud, taht iddiasından vazgeçmemiş, ancak *Halep*, *Rahbe*, *Menbiç*, *Azâz*, *Bâlis* ve yöreleri amcası Atiyye'nin, başta *Esârib* olmak üzere, eskidenberi elinde tuttuğu yerlerin de yine kendisinde kalması koşulları altında amcası ile barış yapmak zorunda kalmıştır (Muharrem 457 = Aralık / Ocak 1064/65)¹⁶.

¹² Sıbt, s. 122; Cl. Cahen, *La Première Pénétration Turque en Asie - Mineure* (Byzantion, XVIII, 1946-48), s. 26.

¹³ *Zübdetü'l - Haleb*, I, 293-95.

Azimî (180b) ve İbnü'l - Kalânisi (S. 92), Atiyye'nin Hârûn'u, Mahmud'un kendisini *Haleb'te* ikinci kez kuşattığı sırada yardıma çağırıldığını belirtiyorlar.

¹⁴ Sıbt, s. 122.

¹⁵ Sıbt, göst. yer., *Zübdetü'l - Haleb*, I, 294-95; İbnü'l - Kalânisi, s. 92; Azimî, 180 b; İbnü'l - Esîr, IX, 223-34.

¹⁶ *Zübdetü'l - Haleb*, İbnü'l - Kalânisi, Azimî, göst. yerler.

Böylece yeğeni Mahmud ile şimdilik anlaşmazlığı sona eren Atiyye, *Halep* yerli muhafız askerleri (*Ahdâs* أحداث)¹⁷ ve Hârun'un kumandasındaki *Türkmen* atlılarıyla birlikte *Antakya*'ya bağlı *Bizans* topraklarına akınlar yapmış, bu arada, yine bu bölgede bulunan *Kemnân* kalesini feth ile birçok ganimet elde ettikten sonra *Haleb*'e dönmüştür. *Bizanslılara* karşı ilk kez yöresel olarak kazanılan bu küçük başarı üzerine, kent dışında *el-Hâzır* semtinde konakladığını belirttiğimiz Hârun ve atlıları emîr Atiyye ile birlikte *Haleb*'e girdiler. Bununla birlikte Atiyye, bundan böyle yaşamlarını kent içinde sürdürmeyi istedikleri anlaşılın Hârun ve *Türkmen*lerinin, kenti elegeçirmeyi amaçlayan herhangi bir hareketinden kaçınmaya başladı. Ayrıca *Halep* halkı da silâhlı ve *Arap* olmayan bir unsurun aynı sosyal haklarla aralarında birlikte yaşamlarına pek yandaş görünmüyorlardı. İşte bütün bu nedenlerin etkisi altında kalan emîr Atiyye, bir gece, Hârun'un *Türkmenleri* uykuda iken *Halep* muhafızlarına emîr vererek *Türkmenler* üzerine bir baskın düzenledi. *Halep* muhafızları, giriştikleri bu gece baskını sırasında bir kısım *Türkmen* askerini öldürdükten başka at ve silâhlarından da pek çoğunu yağmaladılar (Safer 457 = Ocak / Şubat 1065). Böylece müttefiki durumunda bulunan emîr Atiyye'nin ihanetine uğrayan Hârun, kendisini güvencede görmeyerek atlılarıyla birlikte *Haleb*'den ayrılmak zorunluluğunu duydu. Kentten ayrılırken bu sırada kalede bulunan Atiyye'ye: "Ey Atiyye, bana ve adamlarıma zulmettin, Tanrı adına and içerim ki, seni en feci bir biçimde o kaleden aşağıya indireceğim" diye yüksek sesle bağırdıktan sonra doğu yönüne hareket etti. Hârun'un *Türkmen* atlılarından bir bölüğü, *Fırat* ırmağını geçip *Elcezire* topraklarına girmişlerse de buralarda yurt tutmuş olan *Nümeyr - oğulları* kabilesi'nin¹⁸ saldırılarına uğramış

¹⁷ Tekili *Hades* (حدث), ortaçağlarda "Devlet, ya da bir kentin yerli muhafız teşkilâtı kuvvetleri" demek olan bu sözcük hakkında bk. EI. "al - Ahdâs" mad.; R. Dozy, *Supplement aux Dictionnaires Arabes* (Paris 1927), I, 257-58.

¹⁸ Fakir ve geçim olanaklarından yoksun olmaları nedeniyle eski zamanlardan beri yağma ve yolkesicilik yapmakla ünlenen bu kabile, *Arap* yarımadasında, *Yemâme*'nin batısında, bu bölge ile *Himâ Zerîa* arasında aşılması güç, verimsiz arazide oturuyorlardı. Bununla birlikte *Arap* kabileleri arasında *Nümeyr* adını taşıyan küçük guruplar da görülmektedir. *Elcezire*'de oturan söz konusu bu *Nümeyr - oğulları*'nın hangi kabileye bağlı olduğunu bilemiyoruz. Bununla birlikte bu kabile de, başka *Arap* kabileleri gibi, *Güney - Arabistan*'dan *Elcezire*'ye göç edip yerleşmiştir. Genel bilgi için bk. İA. "Nümeyr" mad.

ve yağma edilmişlerdir. Bu yağma ve saldırıdan kurtulabilenler geri dönüp *Fırat*'a yaklaştıkları sırada bu kez çok sayıda¹⁹ bir *Bizans* kuvvetine rastladılar. İbnü'l-Adîm'in ifadesine göre²⁰, hiçbir kayıp vermeden *Fırat*'ı geçmeyi başaran bu *Türkmenlerle Bizanslılar* arasında bir çarpışma yapılmış ve hattâ çok sayıda *Bizans* askeri de öldürülmüştür. Bu *Türkmen - Bizans* çatışmasından sonra, bu kez bu bölgede oturan *Karîz - oğulları*, *Ka'b - oğulları* vs. gibi bazı *Arap* kabileleri de *Bizanslılarla* çarpışmışlardır²¹. Hârun'a bağlı bu *Türkmenlerin* daha sonraki eylemleri, ya da Hârun'un buyruğu altına yeniden girip girmedikleri konusunda hiçbir bilgiye sahip değiliz.

a) Hârun'un emîr Mahmud ile işbirliği

Halep emîri Atiyye'nin ihanetine uğraması nedeniyle *Türkmen* atlılarıyla *Haleb*'den ayrılan ve yukarıda anlatılan çeşitli olaylar dolayısıyla kuvvetlerinden bir kısmını yitiren Hârun, bir süreden beri *Halep Mirdasî emîrliği* tahtını ele geçirmek isteyen, fakat başarılı olmayan emîr Mahmud'a ulaklar göndermiş ve "daha önce amcası ve rakibi emîr Atiyye ile birlikte kendisine karşı çatışmaya girişmesi nedeniyle ondan özür dilemiş, şimdi ise kendisine yardıma hazır olduğunu" bildirmiştir. Esasen içinde *Halep* tahtına sahip olma emelini saklayan emîr Mahmud, Hârun'un bu önerisini kabulde hiçbir sakınca görmemiştir. Bunun üzerine Hârun, beraberindeki atlılarla bu sırada *Sermîn*'de²² bulunan Mahmud'a katılmıştır²³. Çok geçmeden Hârun, onunla birlikte *Trablus - Şam*'a gidip yeniden geri döndükten sonra²⁴ *Haleb*'i ele geçirme hazırlıklarına başladılar.

¹⁹ İbnü'l - Adîm (*Zübdetü'l - Haleb*, I, 296), *Bizans* kuvvetlerinin 20 bin kişi olduğunu belirtir.

²⁰ Göst. yer.

²¹ *Zübdetü'l - Haleb*, I, 295-96; Sıbt, s. 122; İbnü'l - Kalânîsî, s. 92; Azimî; 180 b; krş. Honigmann (Türkçe çev.), s. 116.

²² *Ma'arretünnu'mân*'ın kuzeyinde, *Halep*'in 50 Klm. Güney - batısına *Haleb*'e bağlı bir ilçe (*Zübdetü'l - Haleb*, I, 119, not 2).

²³ İbnü'l - Esîr (IX, 234), Hârun'un Mahmud'a *Harrân*'da katıldığını yazar.

²⁴ İbnü'l - Kalânîsî, s. 92; *Zübdetü'l - Haleb*, I, 296; Sıbt, s. 122; İbnü'l - Esîr, IX, 233-34; Azimî, 180 b.

İbnü'l - Kalânîsî ve Azimî'de (Göst. yerler) kaydedilen bu seyahatin nedenleri bilinmiyor. Ancak daha sonra göreceğimiz *Halep* kuşatması sırasında Mahmud'a, *Mısır - Fatımî* halifesi el - Mustansır'dan bir elçinin gelmesi ve

Uzun bir süreden beri *Haleb* tahtını ele geçirmeyi başaramayan Mahmud, buyruğu altına aldığı çok sayıdaki *Kilâb - oğulları* kabilesi kuvvetlerinden başka bu kez Hârun'un *Türkmen* atlılarının da yardımını sağlamak suretiyle, yeğeni Atiyye'ye karşı daha güçlü bir duruma gelmiş oldu. *Arap* kuvvetleri ve kendisine katılan birtakım *Türkmenlerle* ²⁵ daha da kuvvetlenen Hârun'un yönettiği atlılarından oluşan kalabalık bir ordu ile harekete geçen Mahmud, *Haleb*'in kuzeyindeki *Mercüdübık* yönüne doğru ilerledi. Amcasının hareketini yakından izlediği anlaşılan emir Atiyye, özellikle büyük *Kilâb - oğulları* kabilesinin Amr b. Kilâb gurubuna ²⁶ bağlı Ebû Avf kolu ile öteki *Arap* kabilelerinden derlediği kuvvetlerle Mahmud ve Hârun'un kuvvetlerine karşı saldırıya geçti. Her iki taraf arasında *Mercüdübık* yörelerinde yapılan savaşta (11 Cumadelâhır 457 = 20 Mayıs 1065) ²⁷ Atiyye bozularak geri çekilmiş ve derhal *Haleb*'i savunma hazırlıklarına girişmiştir. Fakat öte yandan Atiyye'yi yakından izleyen emir Mahmud ve Hârun, ivediyle gelip *Haleb*'i kuşatmaya başladılar. Atiyye'nin kent içinde bol miktarda yiyecek maddeleri depo etmesi nedeniyle kuşatma 102 gün gibi uzun bir zaman sürmüş, fakat sonunda başgösteren yiyecek sıkıntısı ve özellikle *Türkmen* askerlerinin hiç gevşemeden kuşatmayı şiddetle ve inatla sürdürmeleri ²⁸ sonucunda, kent savunması daha fazla dayanamamıştır. Savunmayı bizzat yöneten Atiyye ve kent ilerigelenleri, daha önce Hârun ve *Türkmenlerine* yaptıkları ihanetin karşılıksız kalmayacağı kuşkusuyla emir Mahmud'a bir ulak gönderip "*Türkmenlerin* kente girmelerine izin vermemesi koşulu ile *Haleb*'i kendisine teslim edeceklerini" bildirdiler. Hârun ve *Türkmenlerinin* *Haleb*'e girmeleri halinde kendi durumunun da sarsılabileceğini düşünen Mahmud, Atiyye'nin bu önerisini içtenlikle benimsedi ve Ramazan 457 ortalarında (Ağustos 1065 sonları) *Haleb*'e girerek egemenliğini ilân etti. Atiyye ile yaptığı anlaşma gereğince, kendisinin, *Halep* ve güney yörelerini almasına karşılık ona, *Rahbe*, *Azâz*, *Menbiç*, *Bâlis* ile *Haleb*'in kuzey ve

halife adına ona çeşitli lâkaplar tevcih etmesi (*Zübdetü'l - Halep*, I, 297), bu seyahatin, onun *Fatimilerden Halep* kuşatması için yardım isteği ile ilgili olması düşünülebilir.

²⁵ *Zübdetü'l - Halep*, I, 296.

²⁶ *Kilâb - oğullarının* ünlü gurupları hakkında bk. İA. "*Kilâb*" mad.

²⁷ E. Honigmann (*Türkçe çev.*, s. 117), bu savaşın tarihini 11 Recep 457 (18 Haziran 1065) olarak vermiştir.

²⁸ Sıbt, s. 124.

doğusunda bulunan bütün toprakları verdi. Gerçekten emir Mahmud, Atiyye ile yaptığı anlaşmaya sadakat göstererek Hârun ve *Türkmenlerinin Haleb'e* girmelerine izin vermeyip onların kentten uzak kalmalarını sağlamak amacıyla, Hârun'a *Ma'arretünnu'man*'ı ıkta olarak vermiştir²⁹. Hârun, buyruğunda bulunan *Türkmen* atlılarından başka, İbnü'l-Adîm'in belirttiği gibi³⁰, kendisine katılan *Türk*, *Uç*'lu³¹, *Deylemlî* ve *Kürtler*den bin kişilik bir kuvvetle ve bütün ağırlıklarıyla *Ma'arretünnu'man*'a gelip kentin namazgâhına konmuştur (H. 457 = 1065)³². Hârun ve askerlerinin ıkta sahaları olan bu kentteki eylemleri hakkında elimizde bulunan kaynaklarda fazla bir bilgiye rastlayamıyoruz. Yalnız İbnü'l-Adîm, Hârun'un, çoğunluğu *Türkmen* olan ve çeşitli unsurlardan oluşan askerlerinin bu bölgede hiç bir yağma eyleminde bulunmadıklarını, *Araplara* ait bağ ve bahçelerden gerekli bütün yiyecek maddelerini ancak para karşılığında aldıklarını, hattâ hayvanlarını dahi parayla sulattıklarını özellikle belirtmektedir³³. Yağma ve elkoymaların daima olağan bir eylem halinde görüldüğü bir devirde Hârun ve askerlerinin bu dürüst

²⁹ *Zübdetü'l - Haleb*, I, 297; II, 9; Sıbt, göst. yer; İbnü'l - Kalânîsî, s. 93; Azimî, 181a, krş. E. Honigmann (Türkçe çev.), s. 117.

³⁰ *Zübdetü'l - Haleb*, II, 10.

³¹ İbnü'l - Adîm (*Zübdetü'l - Haleb*, göst. yer), bunların, *Karlukların Uç* (أوج) kentinden olduklarını belirtiyor. *Arap* kaynaklarında *Uş* (أوش) imlâsıyla de yazılan [Bk. İbn Hordâdbih. (Yay. M. J. De Goeje, 1889), *el - Mesâlik ve'l - Memâlik*, s. 30, 208] ve *Kâşgârlı'da* (*Divanü Lugati't - Türk*, I, 35 ve harita (ج) biçiminde kaydedilen bu *Karluk* kenti (Ayrıca bk. Yakut, *Mu'cemü'l - büldân*, I, 297), *Özkent*'in güney - batısında bulunmaktadır. Ayrıntı için bk. G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate* (Cambridge 1930), s. 478-79 ve harita nr. IX.

³² İbnü'l - Adîm'e göre (*Zübdetü'l - Haleb*, II, 9-10), emir Mahmud'un *Haleb'e* egemen olması (Ağustos 1065 sonları) ile Hârun'un kuvvetleriyle *Ma'arretünnu'man*'da yerleşmesi (Eylül 1066 ortaları) arasında bir yıldan fazla bir süre vardır. Bu süre içinde Hârun ve askerlerinin nerede ve ne gibi eylemlerde bulunduğu hakkında İbnü'l - Adîm bize hiç bir bilgi vermemiştir. Söz konusu bu *Türkmen* kuvvetlerinin geçim giderlerini karşılaması ayrıca daha önemli olarak *Halep* için bir tehlike haline gelmeleri emir Mahmud'un çözümlemesi gereken önemli bir sorun olarak görünüyor. Bu nedenlerle Mahmud'un onları uzun bir süre *Halep* dışında bekletmeyip bir an önce ıkta ettiği *Ma'arretünnu'man'a* göndermiş olması pek doğal görünüyor. Nitekim Sıbt (S. 124), Hârun ve kuvvetlerinin *Ma'arretünnu'man'a* geliş tarihini H. 457 (1065) yılı olayları arasında vermekle bu konudaki kuşumuzu gidermiştir.

³³ *Zübdetü'l - Haleb*, II, 10.

davranışlarına karşın *Ma'arretünnu'man* halkı onlardan sonderecede kuşku ve korku duymakta idiler. Bu nedenle, kent ilerigelenlerinin emîr Mahmud'a başvurması üzerine olsa gerek, Hârun'a *Ma'arretünnu'man* yerine adı belirtilmeyen başka bir yöre, ya da kent ikta olarak verilmiştir³⁴.

Yukarıda görüldüğü üzere, *Halep Mirdasî* tahtını birkaç başarısız girişimlerden sonra ancak Hârun'un destek ve yardımıyla ele geçirmeyi sağlayan emîr Mahmud, yine onun kuvvetleri sayesinde *Halep'*deki egemenliğini güvence altında sürdürebiliyor ve böylece kendisini daha güçlü hissedebiliyordu. Bunun ilk belirtilerinden biri olarak Mahmud, H. 459 (1065) yılı başlarında beraberinde atlılarıyla Hârun ve *Ebû Bekr b. Kilâb - oğulları* ailesinden *Ayf - oğulları* kuvvetleri olduğu halde, harekete geçerek bu sıralarda *Humus'*ta bulunan Atiyye'nin, kendisiyle savaşması için, birtakım ilişkiler kurduğu bazı *Kilâb - oğulları* kabilelerine karşı bir sefer düzenlemiştir. Ancak söz konusu girişimlere karşın Atiyye, kendi yüzünden *Arapların* yeniden kanlarının akması ve *Mirdasî* ailesinin çökmemesi amacıyla Mahmud ile savaştan kaçınmıştır³⁵.

Hama yörelerinde giriştiği bu küçük harekâtdan sonra *Haleb'e* dönen Mahmud, metbûu *Mısır - Fatımî* halifesi *el-Mustansır*'dan özel ulaklarla gönderilen bir mektup almıştı (Muharrem 459 = Kasım/ Aralık 1066). *el-Mustansır* bu mektubunda "Hazineye para göndermesini, komşusu bulunduğu *Bizans* ülkesine gaza yapmasını ve nihayet Hârun ve *Türkmenlerini Halep'ten* uzaklaştırmasını" bildiriyordu. Emîr Mahmud halifeye gönderdiği yanıtta, "*Haleb'i* amcası Atiyye'den almak uğruna pek çok borca girdiği için elinde para kalmadığını, borcu bitince istenilen parayı göndereceğini" belirttiikten sonra "*Bizans'a* gaza yapmak istediğini ancak onlardan, oğluna karşılık borç para aldığını, borcunu ödeyip oğlunu kurtardıktan sonra gaza harekâtına girişebileceğini" bildiriyor ve nihayet "Hârun'un kendisinden kuvvetli olduğunu, ondan, idare etmek suretiyle faydalandığını ve böylece, muhtemel herhangi bir tehlikeli hareketinden korunduğunu, eğer *Türkmenlerin Halep'ten* uzaklaştırılması kesinlikle isteniyorsa o zaman çok sayıda bir kuvvetin *Haleb'e* gönderilmesini ve kendisinin de onlara katılabileceğini" ifade ediyordu. Mahmud'un ya-

³⁴ Göst. yer.

³⁵ Göst. yer.

nitını alan halife, derhal bu sıralarda *Dımaşk*'ta vali bulunan *emîrü'l-cüyûş* Bedrülcemâlî'ye bir mektup göndererek "Emîr Mahmud'un itaatten çıktığını ve *Iraklılara (sünnîlere)* yakınlaşması nedeniyle ona karşı yürüyüp savaşılmaması gerektiğini" bildirdi. Bunun üzerine Bedrülcemâlî, Mahmud'un *Rahbe*'de bulunan amcası Atiyye'ye "Derhal *Haleb*'e yürümesini ve kendisine yardımcı olacağını" bildirmesinden hemen sonra Atiyye, beraberindeki *Kilâb - oğulları* kuvvetleriyle birlikte *Haleb*'e yürümek üzere *Hama*'ya geldi. Bunu haber alan Mahmud, Hârûn ve *Türkmenleriyle* birlikte *Halep*'ten çıkarak Atiyye'ye katılmalarını önlemek amacıyla, kendisinin müttefiki durumunda olan bir kısım *Kilâb - oğulları* kabilesinin obasına kondu. Mahmud ve Atiyye arasında çarpışmalar başlamak üzere iken kadı İbn Ammâr aralarına girmiş, her ikisi tarafından kabul edilen, *Mısır - Fatımî* Halifesini metbû tanınmaları, *Haleb*'e karşılık Atiyye'ye *Rahbe* ve *Bâlis*'ten başka, *Rakka* ve *Fırat* ırmağı'nın bir kısım yörelerinin verilmesi koşullarıyla bir anlaşma yapmayı başarmıştır³⁶. Böylece emîr Mahmud, *Halep*'teki egemenliğini koruduktan başka, metbûunun bir ültimatom niteliğini taşıyan isteklerinin hiç birisini yerine getirmemiş oluyordu.

b) Hârûn'un Bizanslılarla savaşları

Hârûn, görüldüğü üzere, emîr Mahmud'un *Hama* yörelerinde oturan kendisine muhalif *Araplara* karşı giriştiği bir sefere katıldıktan sonra buyruğu altındaki *Türkmen* atlıları ve yine kumandası altına verilen bir kısım *Kilâb - oğulları* kabilesi kuvvetleriyle birlikte harekete geçerek *Haleb*'e bağlı olmasına karşın *Bizans* egemenliğinde bulunan ünlü *Artah* kalesi üzerine yürüyüp kuşatmaya başlamıştır. Çok sayıda *Hristiyan* halkın yaşadığı ve ileri gelen *Hristiyan* yöneticilerinin de burada bulunması nedeniyle *Artah* kalesi inatla savunuluyordu, ayrıca kalenin sağlam surlara sahip olması dolayısıyla de kuşatma savaşı sürüp gidiyordu. Beş aya yakın bir süre devam eden kuşatma harekâtı sırasında bir *Bizans* kuvveti gelip *Artah*'ın *Antakya Kapısı* tarafına konmuştu. *Bizans* komutanları *Artah* ve öteki bazı *Bizans* toprakları hakkında Hârûn ile anlaşma önerisinde bulunmuşlarsa da ondan olumlu bir yanıt alamamışlardır. Kuşatmayı sürdüren Hârûn 27 Şaban 460 (1 Temmuz 1068) tarihinde direnişi kırarak *Artah*'ı

³⁶ Sıbt, s. 132-33.

saldırı ile ele geçirmeyi başardı ³⁷. İbnü'l-Adîm ³⁸ kuşatma savaşı sırasında üç bine yakın *Bizans* askerinin öldürüldüğünü, kale içinde bulunan pek çok malın ele geçirildiğini ve çok sayıda da tutsak alındığını belirtmektedir. *Bizans*'ın *Antakya* savunması bakımından önemli bir yeri olan *Artah* kalesinin fethi, *İslâm* sınırlarının *Antakya*'ya biraz daha yaklaşması ve özellikle *Halep* bölgesinin güvence altına alınmış olması yönünden büyük bir kazanç olmuştur.

Artah'ın fethinden hemen sonra yine bu yörelerde bulunan 'İmm (عم) kalesi de Hârun tarafından alınmıştır ³⁹.

Romanos Diogenes, *Bizans* İmparatorluğu tahtına geçtikten sonra *Anadolu*'daki *Selçuklu* askerî harekâtını durdurmak ve ayrıca *Kuzey - Suriye*'de yitirilen *Bizans* topraklarını geri almak amacıyla, 1068 yılı yazında büyük bir ordu ile sefere çıktı. Diogenes, *Anadolu*'da birtakım askerî hareketlerde ⁴⁰ bulunduktan sonra *Malatya* üzerinden *Kuzey - Suriye*'ye geldi. Burada ordusunu bir süre dinlendirdikten sonra *Halep* bölgesini yağma akınlarına uğratmış ve çok geçmeden de bir kısım askerlerini bu bölgede bıraktıktan sonra, yine bu bölgenin en önemli kalelerinden birisine sahip olan *Menbiç* üzerine yürüyüp kuşatmaya başlamıştır. İmparatorun hareketini daha önce haber alan kent halkının büyük bir bölümü, ivedilikle *Halep*'e kaçıp sığınmayı başarmışlardı ⁴¹. İmparator şiddetle sürdürdüğü kuşatma savaşından bir süre sonra *Menbiç*'i ele geçirdi. Kenti savunan askerlerin silâhsız olarak kenti terk etmesine karşın Amertice (Amertikes = Umûr - Tigin?) ⁴² adlı bir *Türk* emîri, *Türk* ve *Arap* kuvvetleriyle direnmeyi

³⁷ *Zübdetü'l - Halep*, II, 12-13; İbnü'l - Esîr, IX, 234; Sıbt, s. 136; E. Honigmann, adigeç. Esr. s. 117, Cl. Cahen, *La Première Pénétration*, s. 26, 31.

³⁸ *Zübdetü'l - Halep*, II, 12.

³⁹ Sıbt, s. 136.

⁴⁰ Bu konuda bk. M. H. Yınanç, adigeç. Esr. s. 62 vd.; Cl. Cahen, adigeç. Makl.; E. Honigmann, adigeç. Esr. s. 118-119; S. Eyice, *Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes* (Ankara 1971), s. 24 vd.

⁴¹ Lebeau, *Histoire de Bas - Empire* (Yay. M. De Saint Martin - M. Brosset, Paris 1833), XIV, 472; Sıbt, s. 131-37; Abu'l - Faraç, *Tarih* (Türkçe çev. Ö. R. Doğrul. Ankara 1945), I, 319.

Son iki kaynakta verilen bilgilere göre, *Menbiç*'ten *Halep*'e giden bir devenin taşıt ücreti 80 altına kadar yükselmiş, bir kilo ekmek, ya da altı avuç arpa bir altına satılmıştır.

⁴² Cl. Cahen'in, Attaliates'in ifadesine dayanarak (adigeç. Makl., s. 26, not 2), Skylitzes (Honigmann, s. 118) ve Lebeau'da (XIV, 472) metinde

sürdürüyordu. Fakat İmparatorun üstün kuvvetleri karşısında o da fazla dayanamayarak teslim olmak zorunda kaldı (H. 461/2 = 1068/-69)⁴³.

Romanos Diogenes'in *Halep* bölgesinde yağma ve yıkım akınlarını sürdürmesini *Halep* için tehlikeli bulan emir Mahmud, Hârûn'un komutasındaki *Türkmenlerle Araplardan* –özellikle *Kilâb-oğulları* kabilesinden– oluşturduğu bir orduyla harekete geçerek *Haleb*'in kuzey bölgesinde Diogenes tarafından bırakılan *Bizans* kuvvetlerine şiddetli bir saldırıya geçti. Bunu haber almakta gecikmeyen İmparator, *Menbiç*'teki askerlerinden bir birliği, takviye amacıyla, *Halep*'in kuzeyinde saldırıya uğrayan *Bizans* kuvvetlerine yardıma yolladı. *Türkmen* ve *Arap* kuvvetleri bozkır uluslarının uyguladıkları savaş düzeninde olduğu gibi, saldırıp geri çekilmek suretiyle *Bizans* birliklerini yıpratıp ağır kayıplara uğrattı. Küçük çapta yapılan bu çarpışmalardan sonra Hârûn ve emir Mahmud askerlerine, *Bizans* kuvvetlerine kesin sonuç alabilmek amacıyla şiddetli bir saldırı emri verdiler. Yapılan yoğun çarpışmalar sırasında *Bizans* kuvvetlerinin bir kanadı bozulup çekilmek zorunda bırakılırken, öbür kanat da çok geçmeden saldırıya dayanamayıp geri çekil-

verdiğimiz biçimde geçen, fakat Türkçe adını kesin olarak belirleyemediğimiz bu *Türk* emirinin Hârûn olduğunu belirtmesi, bizce doğru değildir. Söz konusu kuşatmadan ayrıntılı olarak söz eden Sıbt ve Abu'l - Faraç (Göst. Yerler), kuşatma sırasında Hârûn'un kentte bulunduğunu yazmadıkları gibi, onun, *Menbiç*'le herhangi bir ilişkisinden de söz etmiyorlar. M. H. Yınanç ise (Adıgeç. Esr., s. 66) *Amertice*'in Umûr - Tekin olduğunu kaydetmiştir.

Lebeau'da (XIV, 460) verilen bilgilere göre, daha önce İmparator Konstantin Dukas'ın hizmetinde bulunan *Amertice*, buyruğu altındaki *Türkmen* atlılarıyla *Antakya* yörelerini yağma ve yakıp - yıkma akınlarına uğratmış (1067), kendisini karşılayan Nikephor Botaniates'in kuvvetlerini darmadağın etmek suretiyle bozguna uğratmıştır.

⁴³ Sıbt, s. 136-37; *Zübdetü'l - Haleb*, II, 13-14; Urfalı Mateos (Türkçe çev. H. D. Andreasyan, Ankara 1962), s. 137; Abu'l - Faraç, I, 319; İbnü'l - Esîr, X, 60; Azîmî, 181 a - b; İbnü'l - Kalânîsî, s. 99; Lebeau, XIV, 471; Cl. Cahen, *La Campagne de Mantzikert d'Après les Sources Musulmans* (Byzantion 1934, IX/2), s. 624; S. Eyice, Adıgeç. Esr., s. 25; E. Honigmann, s. 118.

Teslim olan *Amertice*'nin sonu hakkında ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamıyoruz.

İbnü'l - Esîr'de (Göst. Yer), emir Mahmud, *Kilâb - oğulları* kabilesi, İbn Hassân et - Tâiyyî ve bunlara katılan büyük *Arap* kuvvetlerinin *Menbiç*'te bozguna uğrayıp çekildikleri kaydedilmiştir.

mekten başka bir şey yapamadı⁴⁴. Bu çarpışmalar sırasında birçok *Bizans* askeri kılıçtan geçirildi. *Menbiç*'i daha yeni ele geçirmiş olan İmparator, *Halep* bölgesinde bıraktığı kuvvetlerin bu yenilgi ve bozgununu haber alır almaz, daima yanında bulundurduğu *Kapadokyalı* birliklerle derhal buradan hareketle *Halep* yakınlarına gelip kondu. Diogenes'in gelişini yakından izleyen Hârun ve Mahmud, hiç vakit yitirmeksizin onun karargâhına ansızın saldırarak kuşatmayı başardılar. Burada *Türkmen - Arap* kuvvetleri ile *Bizans* askerleri arasında amansız bir çarpışma başladı. Kendisinin bizzat kumanda ettiği birliklerin de yenilgisi halinde durumun *Bizans* için son derecede ciddileşeceğini anlayan İmparator, hemşehrileri *Kapadokyalı* askerlere sürekli olarak cesaret veriyor, onların morallerini kuvvetlendirmede büyük çaba gösteriyordu. Nihayet Diogenes, ılık bir havanın egemen olduğu 20 Kasım (1068) gecesi kuvvetlerini, sessizce ve büyük bir gizlilik içinde harekete geçirerek kendilerini kuşatmış olan *Türkmen* ve *Arap* askerlerinin çadırlarına saldırarak bunları ateşe vermeyi başardı. İmparator kuşatılan kuvvetlerinin kurtarılmasını sağlaması bakımından son derecede gerekli gördüğü bu harekâtı sürdürmemiş, hattâ bozgun halinde kaçan *Türkmen* ve *Arap* askerlerini izlememe buyruğu vermiştir⁴⁵. Kuşatmadan kurtulan İmparator, yeniden *Menbiç*'e gidip kuşatma savaşı sırasında yer yer yıkılan kale surlarını onartmış ve buraya kumandan olarak *Gürcü* Apokapes-oğlu Pharesmanes Bestes'i bıraktıktan sonra *Haleb*'in kuzeyindeki *Azâz* kalesini almak üzere, harekete geçip kale önlerinde karargâhını kurmuşsa da bir yandan *Türkmen - Arap* kuvvetlerinin sürekli saldırıları, öte yandan ordusunda veba salgınının çıkması⁴⁶ ve ayrıca yiyecek sıkıntısının başgöstermesi nedenleriyle harekâtını durdurmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte Diogenes, çok geçmeden *Halep* yörelerinde yiyecek sağlamak amacıyla birkaç yağma akınlarında bulunduktan sonra, daha önce Hârun'un fethettiğini gördüğümüz *Artah* kalesi üzerine yürüdü. Hârun ve emir

⁴⁴ Bu sıralarda *Bizans* ordusunda bir çöküş, bir dağılma baş göstermişti. Hattâ *Ermeni* askerleri saflardan ayrılıp *Türk* ve *Arap* kuvvetleriyle birleşme girişimlerinde dahi bulunmuşlardı (Lebeau, XIV, 473).

⁴⁵ Lebeau, XIV, 473-74.

⁴⁶ İbnü'l - Adim (*Zübde'tü'l - Haleb*, II, 14) İmparatorun, kendisine gelen *Mısır* elçisi kadı el - Kudâ'î'ye "bir günde, askerlerden başka üç bin at ölmüştür" dediğini kaydediyor.

Mahmud, *Türkmen* ve *Arap* kuvvetleriyle onu karşıladılarsa da (1068/69) bozulup çekilmek zorunda kaldılar. Çok geçmeden İmparator *Artah* kalesini ve daha sonra da *'İmm* kalesini ele geçirmekte pek güçlük çekmedi⁴⁷.

c) Hârun ve Türkmenlerinin sonu

Yukarıda görüldüğü üzere, Hârun, daha önce işbirliği yaptığı *Halep* emiri Atiyye'nin ihanetine uğradıktan sonra *Halep Mirdasî* tahtının öteki müddeisi emir Mahmud ile birleşerek onun *Haleb'i* ele geçirmesini sağlamış ve daha sonraları, gerek *Bizanslılar*, gerekse Mahmud'un öteki düşmanlarına karşı onunla birlikte bütün savaflara katılmış ve kazanılan başarılarında büyük hisse sahibi olmuştu. Emir Mahmud, halkın kuşku duyması nedeniyle Hârun ve *Türkmenlerinin Halep'te* oturmalarına izin vermeyip onlara, *Ma'arretünnu'man'*ı ıқта olarak vermişti. Fakat bu kent halkının da isteği üzerine Mahmud, Hârun'a adı belirtilmeyen başka bir yeri ıқта etmişti⁴⁸. Bununla birlikte Hârun'un askerleriyle *Ma'arretünnu'man'*dan ayrılıp yeni ıқта bölgesine gidip yerleştiği hususu, kaynaklardaki bilgilerin yetersizliği nedeniyle kesinlik kazanamamaktadır. İbnü'l-Adîm'deki bir kayda göre⁴⁹, *Ma'arretünnu'man* yakınlarındaki *Uşfâna* kalesi sahibi Hüseyin b. Kâmil'in bu yörelerde yoğunlaşan *Türkmen* akınları nedeniyle bu kaleyi ve kendi yönetiminde bulunan öteki yerleri *Fatîmî* nâiplerine vermek zorunda kaldığına bakılırsa, sözkonusu bölgede harekâta bulunan *Türkmenlerin* Hârun'un *Türkmenleri* olması kuvvetli bir olasılık taşımaktadır. Emir Mahmud ile işbirliği devresinde ıқта bölgesinde hiç bir yağma hareketinde bulunmayan bu *Türkmenlerin*, ancak Mahmud'un herhangi bir ihanetine uğramalarından⁵⁰ sonradır ki, yağma eylemlerine girişmiş olabilecekleri düşünülebilir. Nitekim Sıbt'taki bir kayda göre⁵¹, Hârun, daha önce

⁴⁷ Sıbt, s. 136; Azimî, 181b (burada *Azâz'*ın da alındığı belirtilir); Abu'l-Faraç, I, 319; Lebeau, göst. yer.; krş. E. Honigmann, s. 118-19.

⁴⁸ Bk. Not. 34.

⁴⁹ *Zübdetü'l - Haleb*, II, 10.

⁵⁰ Hârun'un, emir Mahmud'u öldürmeye girişim nedenlerini, bu bilgiyi veren tek kaynak Sıbt'ta belirtilmemiştir. Bununla birlikte Mahmud'un, Hârun ve *Türkmenlerine* karşı herhangi bir ihanet eyleminde bulunduğu kesinlik kazanmaktadır. Esasen Mahmud'un, Hârun'u atlılarıyla birlikte *Haleb'e* sokmaması, ikisi arasında bir gerginlik yaratmış idi.

⁵¹ S. 143.

ihanetine uğradığını gördüğümüz Atiyye ile birlikte Mahmud'u da öldürmek amacıyla, *Haleb*'e birkaç kez saldırıda bulunmuş, fakat başarılı olamamıştır. Emîr Mahmud'un hizmetinde de kendini ve adamlarını güvence altında görmeyen Hârûn, atlılarıyla birlikte Mahmud'dan ayrılıp, vasalı bulunduğu *Mısır-Fatımîlerine* karşı *Sur* kentinde ayaklanarak yönetimi ele geçiren Kadı Aynüddeve Ebu'l-Hasen b. Ebû Ukayl'e gidip bu kez onunla işbirliğine başladı. Aynüddeve, isyan halinde bulunduğu *Fatımî* devletine karşı kuvvetli bir durumda olmak için Hârûn ve *Türkmenlerine* sonderecede iyi davranmış ve onlara pek çok lütuf ve ihsanlarda bulunmuştur. Bu sıralarda *Mısır - Fatımî* halifesi el-Mustansır, Aynüddeve'yi yola getirmek için bu sıralarda *Akkâ* valisi olan Bedrülcemâlî'yi görevlendirdi. Harekete geçen Bedrülcemâlî, *Sur* kentini şiddetle kuşatarak sıkıştırmaya başladı. Çarpışmalar sırasında Hârûn, bir kısım kuvvetleriyle Aynüddeve'nin saflarından ayrılıp Bedrülcemâlî'ye katıldı⁵². Onun bu hareketi karşısında bazı *Türkmenlerle* ilişki kurmayı başaran Aynüddeve onlara : "Beyiniz Hârûn'a ne kadar iyilikler yaptığımı, pek çok mal ve paralar verdiğimi biliyorsunuz, o ise, kendisine yaptığım bu iyilik, lütuf ve ihsanlara karşılık bana dürüst davranmadı, ihanet etti. Eğer sizler onu öldürecek olursanız, istediğiniz kadar para vereceğim" demek suretiyle onları, beylerini öldürme eylemine girişmeleri hususunda kışkırttı. Aynüddeve'nin bu parlak vaadine aldanan iki *Türkmen*, bir fırsatını bulup Hârûn'un üzerine çullanarak onu öldürdüler ve başını kesip Aynüddeve'ye getirdiler. Kesik baş kent içinde dolaştırılarak halka gösterildi. Aynüddeve'nin yanında bulunan bir kısım *Türkmenler*, onun, beylerine karşı düzenlettirdiği bu sükast eylemi nedeniyle onu terkedip kenti kuşatmakta olan Bedrülcemâlî'ye katılmışlardır (H. 462/63 = 1070/1071)⁵³.

⁵² Hârûn'un kendisinden ayrılması nedeniyle, ciddî bir duruma düşen Aynüddeve, *Filistin Türkmenleri*'nin başbuğu Kurlu Bey'i yardıma çağırarak ve böylece Bedrülcemâlî'nin kuşatmasından kurtulacaktır.

⁵³ Sıbt, s. 143; Cl. Cahe, *La Première Pénétration*, s. 28-29.

İbnü'l - Adîm'in bu olaylardan hiç söz etmemesi yanında, İbnü'l - Kâlânisi (S. 98), İbnü'l - Esîr (X, 60) ve Azîmi (182 a), Bedrülcemâlî'nin *Sur* kuşatmasını zikretmekle birlikte Hârûn'dan hiç söz etmiyorlar.

Sonuç olarak ifade edilebilir ki, *Bizans* egemenliğindeki *Anadolu*'da *Selçuklu* istilâ, fetih ve yerleşme eylemlerinin bütün şiddetiyle ve aralıksız olarak sürdürüldüğü sıralarda, *Halep* bölgesi *Arap Mirdasî* emirlerinin taht çatışmaları dolayısıyla, çağrı üzerine, az bir *Türkmen* atlısı ile *Suriye*'ye gelme olanağı bulunan Han-oğlu Hârun, bu ülkede bölgesel olarak bazı geçici roller oynamıştır. Bununla birlikte *Suriye* ve *Filistin*'in *Selçuklular* tarafından fethi ve bir devlet kurulması, yine *Türkmen* kökenli bir emir olan Uvak-oğlu Atsız'ın her iki ülkedeki başarılı askerî harekâtı sonucunda gerçekleşecektir⁵⁴.

⁵⁴ Bütün bu konularda, hazırlamakta olduğumuz "*Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*" adlı eserimizde ayrıntılı bilgiler verilmiştir.